

CRENZAS MARIÑEIRAS

Por: Xoán Xosé Pérez Labaca

Dentro da vida mariñeira existían moitas crenzas e tradicións que buscaban a protección da casa fronte a toda clase de inimigos invisibles. Así, cando as casas estaban en construción agachábanse, dentro das paredes, moedas que tiveran unha cruz. Unha vez rematada a construción era costume espallada colocar en recunchos cornos, ferraduras ou ramos. Hoxe en día estase a substituír pola beizón por parte do cura do lugar.

Tamén as entradas da casa quedaban protexidas ao colocar ramos con xestas en flor ou pintar cruces de cor vermella nas portas, para que os malos espíritos non puideran entrar. Incluso, fai moitísimos anos, existía o costume de pintar, pola parte de afora desa mesma cor, algunha nas paredes.

Case con seguridade, procedentes de ritos ancestrais, hai tradicións para as botaduras dos barcos novos que celebran a cerimonia escachando contra o casco unha botella de sidra ou champaña; tamén sendo bendicido polo cura ou poñéndolle o ramo ou allos en certos recuncho da embarcación.

Segundo me contou hai anos un amigo meu da Illa de Arousa chamado Segundo Nine Ferro, había outras ocasións onde se celebraban ritos de protección das dornas que eran na noite de San Xoán, cando se lle depositaban ramos de xestas ou codesos, cantando aquela canción, que tamén cantaba un carpinteiro de ribeira de Ons, ao que lle chamaban Cachote, que dicía:

“Dorniña, ponte de quilla
que te vou a carenar
de rosas e caraveles
para saír a la mar”.

E no sábado de Gloria, espallábaselle enriba auga bendita.

Para protexer a pesca, eran moitos os ritos que existían no mundo mariñeiro. Por exemplo eran bastante comúns os costumes que se realizaban coa finalidade de tentar de atraer a pesca: mediante asubíos, facendo ofrendas de flores ao mar, como botar ao mar anacos de pan de millo e rosca ou, incluso, asistindo á misa antes de comezar a tempada.

Outros costumes estaban mais relacionados cos propios aparellos de pesca, por exemplo cando se remataba de construír unha nova “cacea”, botábanse sobre ela allos, bendiciase con auga bendita ou viño, ou golpeábase cunha póla de acivro. Con certa frecuencia, despois dunha mala temporada de pesca, era costume mallar a rede cunha xesta ou con vimbios e, incluso, mallar o propio barco.

Cesáreo Patiño carenando unha dorna na Illa de Ons.

Sobre este último aspecto, existe un interesante traballo, orixinal de Celestino Pardellas de Blas titulado “O costume de varea-las dornas na Illa de Ons”, publicado no número cero da revista Aunios no que fala da crenza

que había alí, naquela illa, e da forma de castigar á embarcación, que non aportaba pesca ou aportaba pouca por atoparse “enmeigada”. Este sistema de castigo mediante o vareo non era moi doado de facer pois requiría uns personaxes (a vareira...), uns procedementos (poñer o barco de quilla...), uns momentos apropiados en certas datas especiais (doce da noite, noiteboa...), uns materiais (vimbios, silva macho...), uns rituais (rezos secretos...) etcétera, para botar o feitizo fóra.

Igrexa de San Xaquín. Curro. Illa de Ons

Mónica B. Suárez Groba estudou a fonda relixiosidade do mariñeiro galego facendo constar que: “... esta é ben coñecida e dela consérvanse moitos e variados ritos. Non é estraño a busca de axuda sobrenatural cando se hai que enfrontar aos perigos que o mar presenta.

Un dos rituais máis difundidos é o do saúdo, consistente en saudar dende o barco ás capelas de virxes ou santos situadas nos promontorios da costa. Normalmente acompañábase dun grollo de augardente que o patrón lle ofrecía á tripulación. Nas costas galegas sucédense as devocións que teñen sempre coma protagonista ó

mar... Citar tódalas referencias devotas da espiritualidade mariñeira, nunha terra coma a nosa, é unha cousa case imposible. Cada vila, cada aldea, cada lugar zoupado polas ondas e que sabe de invernos escuros e tenebrosos, foi tecendo a súa particular devoción e erguendo o seu senlleiro patrón”.

Hai algúns moi coñecidos como o das terras da Mariña luguesa, que escolleron ao mítico San Roque, que igual cura un andazo, derrota o inimigo invasor ou domina os elementos da natureza, convertendo ademais aos seus devotos. Ou o San Xaquín de Ons, do que di o cantar e que ademais está reflectido nos azulexos da entrada da igrexa:

“Santo.

San Xaquinciño da Illa
daios un ventíño en popa,
pra chegar ao noso porto
que temos a vela rota
Esta illiña galega
defensa da nosa ría
é devota de San Xaquín,
o pai da Virxe María”

Tamén hai outros patróns máis descoñecidos coma Santa Bárbara ou incluso unha parella de sabios segundo di esta cantiga:

"San Xerome e San Román,
e así como eles son santos
teñen as chaves do temporal
sexan os tronos amansados".

Moito mais afamada pola súa vocación procreadora, cos baños das nove ondas na praia A Lanzada, non se debe esquecer neste rito a antiquísima tradición de avogada protectora a Nosa Señora da Area, da Lanzada en Noalla, onde se ergue a románica ermida no promontorio do seu nome, e que segundo afirma a tradición ten a honra de impedir que ningún mariñeiro morra afogado, pois como di a cantiga:

"Nosa Señora da Area
dona da Lanzada
non permite que o mariñeiro
teña morte afogada".

Agora ben a fonda devoción que presentan case todos os pobos mariñeiros do litoral galego é para a Nosa Señora do Carmen, considerada patroa da xente do mar, sexan pescadores ou non, xa que engade baixo a súa celestial protección tamén aos mariñeiros e mariños da Armada e a toda a xente que traballa nalgún oficio relacionado co mar.

Para ir rematando cabe destacar o tratado sobre este tema do profesor Antonio Fraguas Fraguas, reflectido no libro titulado “La Galicia Insólita”. Escrito que me chamou poderosamente a atención e que di así: “As crenzas relixiosas no medio da xente do mar non son o único medio ao seu alcance para tratar de conxurar a impotencia humana; existen tamén os vellos ritos para propiciar a pesca. A fe que moitos dedican á Virxe ou aos Santos da súa devoción; esvaeceuse cando sobre todo porque había ocasións nas que a pesar das oracións, e da esperanza na axuda divina, todo parece saír mal. A veces pásanse días enteiros sen pescar a penas nada, e o desánimo apoderase de toda a tripulación. Neses casos a crenza máis frecuente é a de que alguén botáralles o mal de ollo e que a embarcación estaba embruxada. Desde ese instante entrábase nunha dimensión espiritual diferente na que a relixión cristiá perdía toda a súa forza, e recorríase a unha meiga para que co seu poder desfíxese o feitizo que envolvía á embarcación. O procedemento que se seguía estaba revestido de gran solemnidade e secretismo. Pola noite, embarcábase a tripulación levando con ela a unha bruxa. En medio do mar deixábase o barco ao garete. Persignábanse todos, descubrían a cabeza e axeonllábanse en silencio como se estivesen na igrexa. Cada un deles levaba na man un cirio aceso, mentres que a bruxa, ataviada cunha estola e provista dun libro, ía musitando unhas oracións para cortar o mal de ollo...

Como se pode apreciar o que si estaba moi presente eran os “males de ollo e do aire” que afectaban ao patrón polo que a este non lle quedaba mais remedio que acudir á muller que sabe quitálos e enfrontarse á peneira que había dicir se o aire era de vivo ou de morto e o mal de ollo da malquerencia dunha persoa ou dunha bruxa ou muller sabia. Segundo conta María Jesús Otero Acuña no seu libro “Isla de Ons, Privilegio de la Naturaleza”: “...existía unha bruxa especializada en “Facer bailar a peneira”. Se se lle preguntaba aquilo que desexabamos saber, ela facíaa bailar e se ao parar daba a cara é que era mentira, pero se daba as costas entón era verdade”. Noutros

aspectos das crenzas das xentes do mar aparece no libro de Vitor Vaqueiro “Galicia Insólita”, no apartado dedicado aos “seres fabulosos”, falando das “lavandeiras” que eran, segundo di el, unhas mulleres que lavaban co díaño. Fai referencia un escrito de Ana Liste e di: “...recolle un relato da Illa de Ons a relación entre a bruxería e o acto de lavar pola noite. Segundo a narración un mozo vai de volta para a súa casa despois de acompañar una mozas. O pasar xunto a beira dun “río” observou a tres mulleres lavando o que provoca nel certo desacougo que lle fai preguntar cal a necesidade de lavar de noite, Nese momento una da mulleres o agarra e sen mais zámpao no medio dunhas silveiras de onde é recollido no día seguinte todo rabuñado.”

Outro tipo de crenza é a das marcas ou debuxos nas embarcacións. José María Massó no seu libro “Barcos en Galicia” indica que diferentes debuxos eran empregados, sobre todo, no sur de Galicia, para identificar as barcas e aparellos de cada un, e di: “É realmente fascinante este mundo das “marcas” nos barcos. Teño observado que todas están pintadas con pintura branca”.

Debemos lembrar que as cores nas embarcacións é un feito relativamente recente, xa que os botes, sobre todo as dornas, dos pescadores eran totalmente negros debidos á brea que os protexía. Sen embargo a símbolos, coma “o sansolimán”, ou “a estrela de David”, outorgábenselle poderes máxicos contra determinados perigos e inimigos. Hai que pensar tamén que por aqueles

tempos o índice de analfabetismo era moi grande, superaba a finais do século XIX mais do oitenta por cento en homes e do noventa e cinco en mulleres, o que serve para especular se as marcas tamén debían servir para que os pescadores distinguiran e souberan de quen eran as embarcacións polo debuxo, xa que non sabían ler o folio. Tamén penso que, por veces, era o distintivo de cada familia.

Quedan no tinteiro moitas mais crenzas das que trataremos, se cadra, noutra ocasión.

A Lanzada, ermida e castelo.

